CZU: 342.843 DOI: 10.5281/zenodo.6400707

PRINCIPIILE CARE GUVERNEAZĂ PROCESUL ELECTORAL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar (ORCID: 0000-0002-9010-3489)
Ion CEBANU, doctorand, ULIM (ORCID: 0000-0002-0995-5992)

Principles Governing the Electoral Process in the Republic of Moldova
This article elucidates the main legal regulations on the electoral process that were provided by the main electoral law of the Republic of Moldova — the Electoral Code and the amendments to this law from 1997 to the present. We placed special emphasis on the principles governing the organization and conduct of elections in the Republic of Moldova. We consider these fundamental ideas as the basis of the electoral legislation from which the whole democratic process on which the whole mechanism of the state apparatus is based should start.
Keywords: *principles, electoral process, elections, uninominal voting, proportional voting, constituency, electoral code, electoral rights.*

Acest articol elucidează principalele reglementări juridice în materie de proces electoral care au fost prevăzute de principala lege electorală a Republicii Moldova – Codul Electoral și de modificările aduse acestei legi din 1997 până în prezent. Un accent deosebit am pus pe principiile care guvernează organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova. Consider aceste idei fundamentale, drept baza legislației electorale de la care ar trebui să pornească întreg procesul democratic pe care se întemeiază tot mecanismul aparatului de stat.
Cuvinte cheie: principii, proces electoral, alegeri, vot uninominal, vot proporțional, circumscripție electorală, cod electoral, drepturi electorale.

Introducere. Organizarea societății într-un stat democratic așa cum stabilește Constituția Republicii Moldova are loc prin mecanismul electoral, anume acest mecanism al scrutinelor electorale periodice oferă posibilitatea autorităților statului să posede caracterul reprezentativ. Prin urmare procesul electoral este baza de la care pornește întreg mecanismul democratic al statului. După cum sunt reglementate, administrate și înfăptuite alegerile putem să judecăm gradul de consolidare a democrației reprezentative. Un aspect important al gândirii filosofice în acest sens îl scoate în evidență Mihai Eminescu, care în publicistica sa arată că:

În zadar ar încerca cineva să dovedească că statul e un rezultat al convențiunii și al punerii la cale prin teorii; el este și rămâne un product al naturii, un organ al societății și, precum omul nu-i liber de a-și schimba inima sau creierul sau plămânii după plac, asemenea nici societatea, într-o stare anumită de lucruri economică și de

cultură nu poate să schimbe după plac forma și funcțiunile statului, nu poate să se joace nepedepsită de-a parlamentul și de-a guvernul.[1]

Eminescu este un adept al statului natural, viziune destul de răspândită în secolul XIX, pe care noi nu o împărtășim, dar scoate în evidență un aspect important al statului, societății și democrației, el arată că particularitățile specifice cum ar fi evoluția istorică, culturală, economică își lasă amprenta sa asupra societății și prin urmare atunci când vorbim de anumite modificări inclusiv legislative care privesc forma sau funcțiile statului trebuie să ținem cont de aceste particularități. Este bine de conștientizat acest aspect în contextul deselor modificări ale legislației electorale pe care Republica Moldova a suportat-o de la independență până în prezent.

Totodată alegerile ca și instrument juridic îmbină în sine evoluția culturii politice și culturii electorale a societății, în definitiv reprezintă accesiunea democratică a Republicii Moldova.

Actualitatea problematicii în cauză reiese din multitudinea opiniilor doctrinare referitoare la specificul principiilor care guvernează procesul electoral, inexistența unei unanimități în acest sens lasă deschisă dezbaterea tematicii propuse, precum și modificările normative în materie electorală fac posibile cercetările științifice în acest sens, mai ales că acestea privesc evoluția Republicii Moldova de la o societate închisă, totalitară, unde procesul alegerilor era mai mult un proces de votare decât alegeri veritabile, spre o societate care a îmbrățișat standardele statului de drept și unde competiția electorală este una reală.

Scopul prezentei investigații constă în efectuarea unui studiu asupra principiilor care guvernează procesul electoral, particularitățile acestora și specificul implementării lor în scrutinele electorale din Republica Moldova. Atingerea scopului propus acoperă următoarele obiective: analiza conținutului legislației electorale și în special a Codului Electoral; identificarea principalelor principii specifice instituției date; elucidarea garanțiilor și beneficiilor procesului electoral sub aspect juridic.

Un stat democratic și de drept poate fi doar acel stat în care poporul se guvernează singur.[2]

Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. De la declararea independenței în 1991, în Republica Moldova se desfășoară toate tipurile posibile de alegeri și referendumuri. Alegerea în funcțiile elective la nivel local, regional, național, precum și participarea la referendumuri, reprezintă dreptul fundamental al cetățenilor de a alege și de a fi aleși.

Alegerile parlamentare se desfășoară în conformitate cu prevederile Titlului III al Codului electoral. De la declararea independenței Republicii Moldova, în perioada 1994—2021, au avut loc 8 scrutine, dintre care 5 au fost anticipate — în 1994, 2001,

1 Vatamaniuc D., Mihai Eminescu Statul Funcțiile Și Misiunea Sa, București, Saeculum I.O., 1999, p. 56.

2 Crețu V., Avornic Gh., Guceac I., Negru T., Negru C., Zabunov D., Baeș S., Negru B., Bazele Statului Și Dreptului Republicii Moldova, Chișinău, Cartier, 1997, p. 122.

iulie 2009, 2010 și 2021. Pentru toate scrutinele parlamentare a fost utilizat sistemul electoral proporțional, înafara de cel din 24 februarie 2019 unde a fost modificată legislația electorală și a fost utilizat sistemul electoral mixt.

În ce privește alegerile prezidențiale de la declararea independenței au avut loc patru scrutine prezidențiale directe — în 1991, 1996, 2016 și 2020 în urma cărora cetățenii au ales șeful statului. În perioada 2000—2012 președintele a fost ales de către Parlament. În această perioadă au avut loc 7 tentative de alegere a președintelui, dintre care doar trei s-au soldat cu succes: în 2001, 2005 și 2012. Imposibilitatea alegerii șefului statului a provocat în trei cazuri dizolvarea Parlamentului și organizarea alegerilor parlamentare anticipate, potrivit prevederilor Constituției. Curtea Constituțională a adoptat la 4 martie 2016 Hotărârea nr. 13 prin care a dispus, după o perioadă de 16 ani, revenirea la alegerea directă a președintelui Republicii Moldova. Parlamentul a acționat în consecință, restabilind Titlul IV al Codului electoral, referitor la alegerea directă a șefului statului.

Privitor la alegerile locale menționăm faptul că teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în sate, comune, orașe, raioane și unitatea teritorială autonomă Găgăuzia. Autoritățile administrației publice, prin care se exercită autonomia locală, sunt consiliile locale alese și primarii aleși.

Modul de alegere a consiliilor locale și a primarilor este stabilit de Titlul V al Codului electoral. De la declararea independenței, în Republica Moldova au avut loc 6 scrutine locale generale. Din diverse motive, atunci când funcțiile de primari devin vacante, Comisia Electorală Centrală organizează alegeri locale noi, de obicei de cel mult 2 ori pe an, primăvara și toamna, cu excepția ultimului an de mandat al autorităților locale.[3]

Subliniem faptul că până în 1997 cadrul legislativ pentru asigurarea dreptului cetățenilor la vot a cuprins Legea cu privire la referendum, adoptată în 1992, Legea cu privire la alegerile locale, adoptată în 1994, Legea privind alegerile pentru funcţia de Președinte al Republicii Moldova adoptată în 1996. La 21 noiembrie 1997 a fost adoptat Codul Electoral[4].

Astfel, în prezent, principalul act legislativ care reglementează procesul electoral în Republica Moldova este Codul Electoral,nr. 1381-XIII din 21.11.1997.

Codul Electoral promulgat în 1997 este un document relativ avansat pentru Europa de sud-est din care face parte Republica Moldova, incluzând un grad înalt de specificări normative referitoare la pregătirea și desfășurarea alegerilor. Examinarea prevederilor Codului electoral în contextul prevederilor constituționale, precum și a altor acte normative relevante pentru organizarea și desfășurarea alegerilor descoperă un vast domeniu de ambiguități generatoare de eventuale instabilități.

Din motivul apariției regimului separatist în stânga Nistrului, Codul electoral al Republicii Moldova a păstrat sistemul electoral proporţional deplin (o ţară — o

3 www.alegeri.md, Alegeri în Republica Moldova — alegeri.md

4 Codul electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.277-287 din 26.08.2016, art.585.

circumscripţie electorală), introdus în 1993 în debutul procesului de reformă electorală prin Legea privind alegerea Parlamentului. Acest act normativ a unificat și standardizat procedurile electorale dintr-un șir de acte normative cu privire la diferite tipuri de alegeri și referendum, cu care s-a operat până la aprobarea acestui cod.

În conformitate cu art.2 din Codul Electoral al Republicii Moldova (în vigoare până în 2017) întitulat principiile participării la alegeri, cetățeanul Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.[5] Participarea la alegeri este liberă (benevolă). Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a liberei sale voințe. Cetățenii Republicii Moldova care domiciliază în afara țării beneficiază de drepturi electorale depline în condițiile prezentului cod. Misiunile diplomatice și oficiile consulare sunt obligate să creeze condiții pentru ca cetățenii să-și exercite liber drepturile lor electorale.

Totodată subliniem faptul că în literatura de specialitate chestiunea principiilor electorale este tratată diferit astfel autorul Victor Popa recunoaște în calitate de principii ale dreptului electoral doar: principiul legalității, principiul transparenței, principiul universalității votului, principiul echitabilității procesului electoral și principiul autonomiei organelor electorale, celelalte, fiind în opinia autorului: forme instituționalizate sau proceduri instituite prin normele dreptului electoral.[6]

O opinie diferită la acest capitol o are academicianul Ion Guceac, care definește principiile dreptului electoral ca o serie de standarde general acceptate, fundamentale, care reflectă natura democratică a alegerilor în calitate de fundament constituțional al puterii publice, care determină condițiile primare de reglementare a drepturilor electorale.[7] Autorul aprofundează cercetarea principiilor electorale și le clasifică în trei categorii:

1) Principiile organizării și desfășurării alegerilor, din care fac parte: obligativitatea alegerilor, autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor, periodicitatea alegerilor, libertatea alegerilor, alternativitatea alegerilor, admisibilitatea diferitor sisteme electorale și independența organelor electorale.
2) Principiile participării cetățenilor la alegeri din care fac parte: universalitatea dreptului electoral, egalitatea dreptului electoral, votarea directă, secretul votului și libertatea exprimării opțiunii electorale.
3) Principii complimentare.[8]

Academicianul Ion Guceac separă principiile dreptului electoral de cele ale procesului electoral, o viziune pe care o împărtășim și noi, el arată că prin principii ale procesului electoral trebuie înțelese: reguli generale care determină conținutul și

5 Codul electoral nr. 1381-XIII din 21.11.97 // Monitorul Oficial al R.Moldova nr.81/667 din 08.12.1997.

6 Popa V., Tratat De Drept Constituțional și Instituții Politice, Ediția a doua revăzută și adăugată, Chișinău Notograf Prim SRL 2021, p. 930.

7 Guceac I., Drept Electoral, Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, p. 27.

8 Ibidem, p. 29-49.

comportamentul subiecților electorali.[9] În opinia autorului din categoria principiilor procesului electoral fac parte: organizarea și desfășurarea alegerilor de organe special constituite, continuitatea și ascendența procesului electoral, legalitatea, publicitatea, egalitatea în drepturi a subiecților electorali și documentarea procesului electoral.[10]

O opinie asemănătoarea o are și profesorul Teodor Cârnaț, care arată că principiile dreptului electoral formează un sistem coordonat de garanții și proceduri care asigură desfășurarea unor alegeri oneste, [11] autorul include la categoria principii complementare ale dreptului electoral asemenea principii ca: publicitatea, transparența, caracterul teritorial al alegerilor și responsabilitatea pentru încălcarea dreptului drepturilor electorale ale cetățenilor.[12]

Profesorii A. Arseni, V. Ivanov și L. Suholitco definesc principiile sistemului electoral, înțelegând prin acesta metode și procedee de stabilire a rezultatelor votării, numărarea voturilor depuse și declarate valabile, efectuarea bilanțului alegerilor.[13] Ei enumeră la categoria principiile sistemului electoral: universalitatea, participarea liberă la alegeri, votul obligatoriu, egalitatea cetățenilor la alegeri, contradictorialitatea procesului electoral, posibilitățile reale ale pretendenților, publicitatea la pregătirea și desfășurarea alegerilor, votul secret.[14] Aceștia pun un accent deosebit pe principiul universalității, potrivit căruia la alegeri participă toți cetățenii care au capacitate juridică electivă și nu sunt limitați printr-o serie de censuri Un fapt asemănător îl întâlnim la profesorul Ioan Muraru care pe lângă principiile egalității, votului direct, secretului votului, votului liber exprimat subliniind că votul universal este o necesitate pentru că, într-un stat de drept și democratic, întreaga populație trebuie chemată la urne.[15]

Cercetătorii din Federația Rusă D. Katkov și E. Korcigo evidențiază următoarele principii atât ale procesului electoral, cât și ale dreptului electoral printre care: alternativitatea alegerilor, libertatea alegerilor, periodicitatea și obligativitatea desfășurării alegerilor, universalitatea dreptului electoral, egalitatea dreptului electoral, votarea directă, și secretul votului.[16] Aceștia aprofundează problematica principiilor electorale și subliniază principiile după care funcționează nemijlocit organele electorale, în concepția autorilor ruși aceste principii sunt: **independența organelor electorale**, înțelegându-se independența față de organele puterii centrale și locale ale statului

9 Ibidem, p. 133.

10 Ibidem , p. 134-135.

11 Cârnaț T., Drept Constituțional, Chișinău, Print-Caro SRL 2010, p. 347.

12 Ibidem, p. 349.

13 Arseni A., Ivanov V., Suholitco L., Drept Constituțional Comparat, Chișinău, USM, 2003, pag. 105.

14 Ibidem, pag. 106.

15 Muraru I., tănăsescu S., Drept Constituțional Și Insstituții Politice, București, Lumina Lex, 200, p. 395.

16 Katkov D. B., Korcigo E. V., Dreptul Electoral: Întrebări Și Răspunsuri, Jurisprudența, Moskova 2001, p. 6-10.

iar hotărârile organelor electorale fiind obligatorii pentru organele puterii statale; **principiul colegialității**, acesta se evidențiază în procesul activității organelor electorale și în momentul adoptării hotărârilor, acestea își desfășoară activitatea dacă sunt prezenți majoritatea membrilor care fac parte iar hotărârile de obicei se adoptă cu majoritatea membrilor numiți sau prezenți; **principiul transparenței** sau caracterul public al ședințelor organelor electorale la care pot participa reprezentanții organelor de presă, alegătorii, candidații sau reprezentanții acestora în condițiile legii.[17]

Autorul român Cristian Ionescu arată că în doctrina constituțională s-au sintetizat și formulat patru principii directoare sau cerințe fundamentale ale oricărui sistem de votare. Întrunirea sau neîntrunirea acestor principii de către un sistem electoral îi conferă acestuia un caracter democratic sau, dimpotrivă nedemocratic.[18] Aceste principii sunt:

1) **Fiecare candidat are o șansă egală cu a altuia de a fi ales**, pentru asigurarea egalității de șanse se iau anumite masuri printre care: împărțirea întregii suprafețe teritoriale a statului în circumscripții electorale care coincid, în general cu unitățile administrativ-teritoriale. În cazul Republicii Moldova, conform articolelor 79 al.2 și 107 al.2 Codul Electoral al RM pentru alegerile parlamentare și prezidențiale teritoriul întregului stat se consideră o singură circumscripție electorală națională.

La fel desfășurarea unei campanii electorale care permite în mod egal fiecărui candidat să-și prezinte programul electoral [19] Acest fapt se regăsește și în legislația electorală națională în la art. 52 din Codul Electoral care garantează expres că Cetățenii Republicii Moldova, partidele și alte organizații social-politice, blocurile electorale, candidații și persoanele de încredere ale candidaților au dreptul de a supune discuțiilor libere și sub toate aspectele programele electorale ale concurenților electorali, calitățile politice, profesionale și personale ale candidaților, precum și de a face agitație electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii, prin intermediul mijloacelor de informare în masă, prin expunerea de afișe electorale sau prin intermediul altor forme de comunicare. [20] Totuși aici vom sublinia faptul că legislația electorală se referă strict la perioada campaniei electorale care începe din momentul înregistrării candidatului și nu reglementează perioada de dinaintea acesteia, fapt care permite candidaților cu influențe în media să beneficieze de această lacună a legii electorale.

2) **Actul votării trebuie să fie real, sincer, și în conformitate cu concepția politică, conștiința civică și interesele alegătorului**, asigurarea realizării acestui principiu se face prin mai multe cai, cum ar fi recensământul periodic și corect al cetățenilor cu drept de vot și întocmirea listelor alegătorilor. Se urmărește ca numărul înscris în listele de alegători să corespundă cu numărul înscris în statisticile

17 Ibidem, op. cit., p. 46-49.

18 Ionescu C., Tratat De Drepot Constituțional Comparat, București, ALL BECK, 2003, p. 319.

19 Ibidem p. 319.

20 Codul Electoral. Legea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 1381 din 21.11.1997. Publicat: 08.12.1997 în Monitorul Oficial Nr. 81, art Nr 667.

oficiale, prin campanii electorale și publicarea efectivă și reală a acestora. În cazul Republicii Moldova acest fapt este prevăzut în art. 44 și 45 din Codul Electoral unde sunt prevăzute modalitatea de întocmire a listelor electorale, verificarea lor, precum și publicarea acestora. Totuși și la acest capitol întâlnim anumite lacune spre exemplu, numărul total de alegători înscriși în Registrul de Stat al Alegătorilor în conformitate cu Hotărârea CEC nr. 2974 din 19.11.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la Registrul de stat al alegătorilor la etapa încheierii procedurii de actualizare a listelor electorale pentru data de 21.06.2021 era de 3.282.837 alegători. Menționăm că acest registru în conformitate cu regulamentului sus menționat, datele conținute sunt destinate exclusiv întocmirii listelor electorale, Registrul constituie unica sursă oficială despre datele cu caracter personal ale cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot și este inclus în Registrul resurselor informaționale ce aparțin Comisiei Electorale Centrale.[21] Pe de altă parte dacă vom verifica anuarul statistic publicat de Biroul Național de Statistică al RM la capitolul populație cu reședință obișnuită vom vedea cifra de 2597,1 mii, în această cifră incluzându-se toată populația RM inclusiv de până la vârsta de 18 ani care au o reședință[22]. Observăm o discrepanță de câteva sute de mii de alegători dintre datele prezentate de Registrul de stat al alegătorilor și ceia ce ne prezintă o altă autoritate a statului, Biroul Național de Statistică, publicat pe pagina web oficială. Ambiguitatea acestui fapt duce la anumite semne de întrebare în ce privește numărul concret și real de alegători care sunt în Republica Moldova. Pentru epuizarea oricărei suspiciuni se impune efectuarea unui recensământ al întregii populații. Pe de altă parte, accesul candidaților la presă are o importanță fundamentală. Se urmărește ca alegătorii să cunoască programele electorale ale candidaților și să aleagă în deplină cunoștință de cauză, respectarea secretului votului și a securității urnelor , împiedicarea falsificării buletinelor de vot [23]

3) **Legalitatea sau corectitudinea verificării și anunțării rezultatelor alegerilor**, aceasta se asigură prin stabilirea unor comisii electorale formate din persoane cu o conduită ireproșabilă care desfășoară această procedură, dreptul partidelor politice de a-și desemna reprezentanți în birourile electorale, acreditarea observatorilor naționali și internaționali, anularea alegerilor în caz de fraudă electorală[24] În cazul Republicii Moldova, un rol fundamental la formarea organelor electorale îl au partidele parlamentare, spre exemplu Comisia Electorală Centrală este constituită din 9 membri: un membru este desemnat de către Președintele Republicii Moldova, ceilalți 8 membri sunt desemnați de către Parlament, cu respectarea reprezentării proporționale

21 Hotărârea CEC nr 2974 din 19.11.2014 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la Registru de stat al alegătorilor publicat în M.O. nr. 11-21 din 23.01.20-15, pct. 4, 5, 7.

22 Biroul Național de Statistică // Populația și procesele demografice (gov.md), www.statistica.gov.md (02.02.22).

23 Ibidem , p. 320.

24 Ibidem, p. 320-321.

a majorității și a opoziției.[25] Acest fapt poate duce la politizarea organului electoral central și defavorizează concurenții electorali care nu au reprezentare parlamentară, credem oportună modificarea Codului Electoral la acest capitol prin atribuirea Consiliului Superior al Magistraturii dreptul de a forma organului electoral central.

4) **Contenciosul electoral**. În acest sens legislația electorală existentă la nivel național oferă instrumente juridice pentru apărarea intereselor alegătorilor și ale candidaților de la dreptul de a înainta contestații electorale, până la posibilitatea de anulare a alegerilor.

Dacă pentru doctrinarii științei dreptului o importanță deosebită în ce privește principiile electorale o au universalitatea, egalitatea, secretul votului, libertatea exprimării acestuia, obligativitatea alegerilor, autenticitatea alegerilor, periodicitatea alegerilor, libertatea alegerilor, alternativitatea alegerilor, admisibilitatea diferitor sisteme electorale și independența organelor electorale, atunci în cazul politologilor aceștia subliniază la acest capitol asemenea principii ca: controlul societății civile asupra mecanismului de decizie guvernamentală, transparența procesului de guvernare, pluralismul politic, legitimitatea civilă a puterii politice. Primele două au o importanță deosebită în procesul desfășurării alegerilor când membri ai societății civile pot deveni observatori în cadrul scrutinelor electorale, pot obține anumite informații referitor la cheltuielile bugetare care țin de anumite alegeri sau cheltuielile concurenților din campania electorală care sunt făcute publice, la fel pot iniția anumite sondaje de opinie, etc. În ce privește pluralismul politic vom aminti că autorul Cristian Ionescu o consideră una din valorile fundamentale și intrinseci ale democrației contemporane, ridicată la rang de principiu constituțional, înțeles ca diversitate de interese, de forțe, ideologii, culturi, grupuri sociale, categorii socioprofesionale, valori și concepții politice, ideologice, filozofice, estetice, religioase, ca diversitate de organisme politice și organizații sociale, purtătoare ale anumitor interese și câmpuri axiologice specifice.[26] În ce privește legitimitatea civilă politică, aceasta după cum arată politologul Călin Vâlsan are la bază acordul și voința cetățenilor, pentru exercitarea puterii și de regulă aceasta se realizează prin alegeri libere cu caracter universal, direct, și secret.[27] Prin urmare autorul vede alegerile ca un consens general, un consimțământ privitor la conducerea societății.

Din cele relatate mai sus, observăm o diversitate de opinii referitoare la principiile electorale, în viziunea noastră deosebit de importante sunt nu numai identificarea principiilor cât și sistematizările acestora, astfel în acest sens remarcăm aportul adus de către academicianul Ion Guceac la acest capitol și sintetizarea realizată de către Cristian Ionescu. Totodată propunem și noi o viziune de ansamblu asupra principiilor electorale care pot fi divizate în:

25 Codul Electoral. Legea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 1381 din 21.11.1997. Publicat: 08.12.1997 în Monitorul Oficial Nr. 81, art Nr 667, art 16.

26 Ionescu C., Principii Fundamentale Ale Democrației Constituționale, București, Lumina Lex, 1997, p. 135.

27 Vâlsan C., Politologie, București, Editura Economică, 1997, p. 63-64.

principii ale dreptului electoral din care fac parte principiile organizării și desfășurării alegerilor (de exemplu: obligativitatea alegerilor, autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor, periodicitatea alegerilor, libertatea alegerilor, alternativitatea alegerilor, admisibilitatea diferitor sisteme electorale și independența organelor electorale) și principiile participării cetățenilor la alegeri (universalitatea dreptului electoral, egalitatea dreptului electoral, votarea directă, secretul votului și libertatea exprimării opțiunii electorale) și

principiile procesului electoral din care fac parte principiile arătate de către profesorul Cristian Ionescu acestea oferă caracterul democratic sau nedemocratic procesului electoral , principiile care țin nemijlocit de organizarea și funcționarea organelor electorale și principiile expres prevăzute de legislația electorală.

Vom adăuga că organizarea și desfășurarea alegerilor în Republica Moldova sunt determinate de următoarele principii:[28]

1) obligativitatea alegerilor; acest principiu presupune că alegerile în Republica Moldova sunt unica modalitate obligatorie și legală de formare a organelor reprezentative centrale și de autoadministrare locală. Obligativitatea alegerilor stabilește interdicția pentru organele de stat și cele de autoadministrare locală de a se eschiva de la luarea deciziei despre desfășurarea scrutinului în termenul stabilit de legislație, de a amâna sau anula alegerile fixate.

2) autenticitatea (nefalsificarea) alegerilor; se află într-o legătură strânsă cu obligativitatea alegerilor. În conformitate cu Codul electoral, hotărârile Consiliului și Biroului Electoral adoptate în limitele competenței lor, inclusiv cele care confirmă rezultatele alegerilor, sunt executorii pentru autoritățile publice, întreprinderi, instituții și organizații, persoanele cu funcții de răspundere, partide, alte organizații social-politice și organele lor, precum și pentru toți cetățenii. Sunt înregistrate cazuri de revizuire a hotărârilor comisiilor electorale privitor la rezultatele alegerilor de către unele organe de stat sau funcționari din cadrul lor.

3) periodicitatea alegerilor; acest principiu este condiționat de faptul că atribuțiile organelor publice reprezentative centrale și de autoadministrare locală sunt limitate în timp. Din această cauză se prevede ca alegerile ordinare să se desfășoare la anumite intervale de timp. Perioadele de timp între alegeri sunt determinate de durata mandatului de realizare a atribuțiilor de către organele respective, astfel încât, pe de o parte, ele să asigure stabilitate în activitatea acestora, iar pe de altă parte, să garanteze rotația acestora și să excludă exercitarea de lungă durată nejustificată a funcțiilor elective de către unele și aceleași persoane. Acest principiu este o condiție obligatorie a legalității și democratismului alegerilor și reprezintă în același timp o garanție importantă, care împiedică prelungirea nelegitimă a termenului de exercitare a atribuțiilor cu caracter public la nivel național și local. Din aceste considerente, în Constituția Republicii Moldova (art. 63), se consacră expres că Parlamentul este ales pentru un mandat de 4 ani. Aceste dispoziții, alături de normele de drept care

28 Cujbă V., Partidele politice și rolul lor în societatea contemporană: 1994. — p.22.

determină termenele de fixare a alegerilor ordinare și extraordinare, contribuie la asigurarea normativă a principiului periodicității alegerilor.

4) libertatea alegerilor; este importantă pentru organizarea și desfășurarea campaniilor electorale, fapt pentru care Constituția Republicii Moldova (art. 38) consacră acest principiu, prin care se exclude orice formă de constrângere cu privire la participarea cetățenilor la alegeri, precum și în procesul nemijlocit al votării, cercetătorul V. Popa adaugă la acestea și presiunea audiovizuală, care arată el se monitorizează de către Consiliul Coordonator al Audiovizualului.[29]

Referitor la importanţa respectării și exercitării dreptului de a alege, Judith S. Trent și Robert V. Friedenberg menționează următoarele: Dreptul de a alege este important, pentru că el ne asigură libertatea de a participa activ la selectarea liderilor noștri. El constituie nucleul democrației. Nu există vreo altă țară în lume în care cetățenii să-și exercite dreptul său de a alege mai energic și responsabil ca în SUA. Indiferent de faptul dacă rezultatele alegerilor vor determina fie câștigătorii celor două locuri în consiliul municipal, fie scaunul prezidențial din Casa Albă, realizarea dreptului de a alege continuă să rămână un element esențial al sistemului democratic de guvernare. Dreptul de a alege ne oferă posibilitatea de a determina modul în care interesele noastre de bază pot fi satisfăcute cel mai bine[30].

5) alternativitatea alegerilor; acest principiu nu este consacrat în Codul electoral al Republicii Moldova, fapt pentru care creează situații de incertitudine în aplicarea dreptului electoral. Introducerea acestui principiu va servi la avansarea proceselor democratice, la consolidarea societății civile, el devenind un catalizator al dezvoltării parlamentarismului național alternanța la putere a diferitor partide politice reprezintă chintesența unui regim democratic, care oferă șanse egale de acces la putere. Pe lângă acestea un dezavantaj îl reprezintă că schimbarea guvernelor poate duce la crize politice, nerespectarea agendei de reforme și modernizare absolut necesare, mai ales pentru statele în proces de dezvoltare.

6) admisibilitatea diferitelor sisteme electorale; nici în Constituţie, nici în Codul electoral nu se conțin interdicții privind utilizarea diferitor sisteme electorale în procesul organizării alegerilor centrale sau locale. Legislația electorală din Republica Moldova acceptă sistemul reprezentării proporționale în organizarea alegerilor parlamentare, a organelor de autoadministrare locală deliberative și sistemul electoral majoritar la alegerea primarilor.[31]

7) independentă organelor electorale; principiul în cauză stabilește că pentru organizarea și desfășurarea efectivă a alegerilor și pentru respectarea și garantarea drepturilor electorale ale cetățenilor se formează organe electorale speciale. Astfel, în art.16 din Codul electoral, acordă Comisiei Electorale Centrale statutul de organ

29 Popa V., Tratat de Drept Constituțional și Instituții Politice, Ediția a doua revăzută și adăugată, Chișinău Notograf Prim SRL 2021, op. cit., p. 930.

30 http://www.e-democracy.md/files/voceacivica/vocea17-col.pdf (02.02.22).

31 Dreptul tau: Accesul la informatie. Legislatia RM. Acte internationale. Extrase. Chisinau:Universul, 2012, p. 65.

de stat constituit pentru organizarea și desfășurarea alegerilor care funcţionează în regim autonom, deși modul de formare a acesteia lasă loc de politizare excesivă după cum am arătat mai sus.

8) publicitatea sau transparența organelor electorale, acest principiu vizează activitatea acestor organe și se asigură prin dreptul candidaților înregistrați, observatorilor internaționali, reprezentanților mijloacelor de informare în masă, să asiste la ședințele organelor electorale, obligația acestora să-și publice hotărârile, dreptul observatorilor să asiste la votare etc.[32]

9) documentarea procesului electoral, prevede fixarea procedurilor electorale, legislația electorală conține date privitor la un număr mare de documente electorale, o importanță sporită o au documentele electorale de strictă evidență (buletinele de vot, certificatele cu drept de vot) și procesele — verbale ale organelor electorale.[33]

Subliniem faptul că, în 2013, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.94 din 19.04.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative[34], prin care a amendat prevederile Codului electoral și astfel a introdus *sistemul electoral mixt,* însă, din considerente arhicunoscute., acest sistem electoral — sistemul electoral mixt — a supraviețuit doar 20 de zile (între 20.04 și 10.05.2013), deoarece a fost abrogat/modificat prin Legea nr.108 din 03.05.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.[35]

Totodată, reamintim că deputații, în 2009, au interpretat, prin Legea nr.24-XVII din 15.06.2009[36], prevederile art.76 alin.(3) din Codul electoral, care erau neconforme cu statuările art.61 alin.(3) din Constituție, și astfel au impus Comisia Electorală Centrală să desfășoare alegerile Parlamentului la 29 iulie 2009. Prin urmare, CEC-ul a fost constrâns să desfășoare alegerile parlamentare anticipate într-un termen record de 45 de zile, perioadă restrânsă de către Parlament.

La 5 mai 2017, Parlamentul Republicii Moldova a aprobat proiectul nr.60/2017 (votul uninominal) în prima lectură cu 52 de voturi, iar proiectul nr.123 din 19 aprilie 2017 (sistemul electoral mixt) a fost acceptat în prima lectură cu 74 de voturi. Ulterior, aceste proiecte au fost comasate, iar la 31.07.2019 Parlamentul a anulat sistemul electoral mixt, revenind la votul proportional.

În **concluzie,** vom menționa că, deși pe parcursul existenței sale în calitate de stat independent Republica Moldova a întreprins eforturi substanțiale pentru

32 Guceac I., Drept Electoral, Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, p. 134-135.

33 Ibidem, p. 135.

34 Legea nr.120 din 18.06.2010 pentru modificarea și completarea Regulamentului Parlamentului, adoptat prin Legea nr.797-XIII din 2 aprilie 1996. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.107 din 26.06.2010, art.328.

35 Legea nr.108 din 03.05.2013 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.109 din 10.05.2013, art.346.

36 Legea nr.24-XVII din 15.06.2009 privind aplicarea articolului 76 alineatul (3) din Codul electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997. În: Monitorul Oficial al RM, nr.103 din 16.06.2009, art.264.

îmbunătățirea sistemului electoral, însă nu a reușit să capitalizeze diversele oportunități social-politice pentru dezvoltarea democratică a țării, astfel încât stabilitatea guvernamentală să se reproducă prin dinamismul civic și economic în favoarea și în beneficiul întregii populații. Din păcate, această discontinuitate a rezultat într-o stare de stagnare sau chiar de regres politic și face extrem de importantă o administrare deschisă, echitabilă și onestă pentru stabilitatea țării, capacitatea ei crescândă de a se democratiza și integra cu succes în procesele regionale europene. Astfel în ce privește legislația electorală de la independentă până în prezent Republica Moldova a cunoscut o evoluție care s-a încununat cu adoptarea unui Cod Electoral ce a statuat mecanismele democratice privind procesul de alegeri, Deși la prima vedere avem o legislație electorală apropiată de standardele europene, totuși în momentul implementării acesteia apar o serie de lacune pe care credem că odată cu trecerea timpului va fi imperios necesar de intervenit cu reglementări clare, ce ar exclude orice umbră de îndoială asupra procesului electoral național, prin urmare printre **recomandările** noastre pentru îmbunătățirea procesului electoral se regăsesc următoarele: clarificarea prin efectuarea unui recensământ general capabil să stabilească numărul cetățenilor cu drept de vot dar și a celor plecați din Republica Moldova în așa fel încât discrepanța de cifre dintre Registrul de stat al alegătorilor și datele Biroului de Statistică să nu conțină asemenea diferențe mari; modificarea Codului Electoral la art.16 prin eliminarea dreptului partidelor parlamentare la procesul de înaintare a candidaților în Comisia Electorală Centrală și acordarea acestui drept Consiliului Superior al Magistraturii cu scopul evitării politizării excesive a principalului organ electoral; împuternicirea prin reglementări legislative a Consiliului Coordonator al Audiovizualului să verifice echidistanța organelor de media în raport cu potențialii candidați electorali și accesul acestora la presă cu un an calendaristic înainte de data votării prin prezentarea unor rapoarte trimestriale în Parlamentul Republicii Moldova, sunt doar o parte din recomandări care ar face procesul electoral național unul mai competitiv, ar garanta egalitatea de șanse concurenților electorali și ar oferi posibilitatea alegătorilor să voteze în cunoștință de cauză, în spiritul principiilor electorale, care nu urmează a fi privite ca niște idei abstracte dar ca teze clar formulate pentru construcția mecanismului democratic de alegeri libere, oneste și legitime, în urma cărora populația ar obține un consens social, necesar pentru obținerea progresului.

În ce privește sistematizarea principiilor electorale, chestiunea rămâne deschisă, aceasta va evolua odată cu societatea, cu tendințele de globalizare, cu dezvoltarea tehnologică, care implicit va modifica și modul de desfășurare a procesului electoral, spre exemplu apariția votului electronic deja impune anumite modificări procesuale în ce privește organizarea alegerilor. Totuși ceia ce va rămâne de neschimbat este faptul că fără de respectarea principiilor care trebuie privite ca linii directoare ce au drept scop influențarea și democratizarea proceselor dar și a participanților săi nu vom putea garanta legitimitatea acestora.